

uvodnik Foreword

Ima li šanse za Hrvatsku slobodnu od GMO-a?

Pet godina od donošenja hrvatskoga Zakona o GMO-u

*Katica Knezović**

Od poljoprivrede se zahtijeva osiguranje prehrane čovječanstva uz istodobno očuvanje okoliša i ruralnih prostora prikladnih za kvalitetno življenje i daljnji svekoliki razvitak, unatoč drastičnom povećanju broja stanovnika i pogoršanju proizvodnih uvjeta, posebice glede smanjenja obradivih površina, nestašice vode i klimatskih promjena. U vezi europske politike, u agraru se od 2013. godine nadalje očekuju velike promjene u Europskoj uniji, a za takav razvitak već se sad postavljaju smjernice.

Biotehnološka industrija koja od osamdesetih godina prošloga stoljeća ulaže u agrogenetički inženjering kao odgovor na suvremene izazove poljoprivredne proizvodnje, od samoga početka nastoji kreirati i biopolitiku dotičnih zemalja, prije svega SAD-a, gdje je sve u tom području manje-više i započelo. Komercijalizacija prvih genetičkim inženjeringom preinačenih kultura 1996. godine naišla je na unaprijed spretno pripremljeno zakonodavstvo koje je te biotehnološke novine izjednačilo s dotadašnjim istovjetnim proizvodima, čime su vrata nesmetanom ulasku (agro)biotehnologije bila širom otvorena. Potrošači SAD-a nisu uopće bili obaviješteni o tomu da na njihove tanjure, u njima dotad dobro poznatim proizvodima, dolaze sastojci kakvi nikad prije nisu bili sastavnica lanca ni ljudske ni životinjske prehrane, čime su učinjeni najvećim svjetskim pokusnim laboratorijem.

Početni izvoz genetičkim inženjeringom preinačenih kultura iz SAD-a krenuo je u Europu istim smjerom, ali su razne udruge i pojedinci u zemljama EU-a bili osjetljiviji na takav postupak i pružili mu znatan otpor. Prije svega zbog nedovoljno istraženih ekoloških posljedica uvođenja takvih organizama u prirodu te zbog mogućih zdravstvenih poteškoća u lancu prehrane uvodi se 1998. moratorij, tj. zabrana uvoza i uzgoja genetički preinačenih organizama u EU. Iako je moratorij 2003. godine dokinut, političkim je konsenzusom uvedeno obvezno obilježavanje proizvoda koji sadržavaju više od 0,9% udjela genetičke preinake, a uzgajati se smiju samo one genetičkim inženjeringom preinačene kulture koje su nakon strogo propisanog postupka u EU-u dobile dopuštenje.

Zbog takve restriktivne politike EU-a prema genetičkim preinakama, biotehnološka industrija je optužuje za »znanstvenu zatucanost« i širenje »iracionalnoga

* Dr. sc. Katica Knezović, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
Adresa: Jordanovac 110, p. p. 169, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-pošta: katica.knezovic2@zg.t-com.hr

straha od novih tehnologija«, čime se tim globalnim igračima uskraćuje ne samo europsko tržište nego se i druga svjetska područja povode za europskim pristupom i ne otvaraju se inovativnim tehnologijama. U postizanju svoga cilja — globalnoj uporabi agrogenetičkog inženjeringa, biotehnoška se industrija ne ustručava ni pred kakvim sredstvima, čak idu tako daleko da rješavanje pitanja gladi i neishranjenosti u svijetu vezuju uz uporabu genetički modificiranih organizama (eng. *genetically modified organism* — GMO).

Tako nimalo ne čudi da je početkom svibnja ove godine Europska komisija podastrla prve prijedloge za promjenu politike EU-a upravo glede GMO-a. Te je prijedloge njezin predsjednik José Manuel Barroso najavio jesenas, još prije svoga ponovnog izbora na dužnost predsjednika EU-a, a sam izbor prijedloga i njihovo oblikovanje razotkrivaju pod čijim su utjecajem i s kakvim nakanama nastali.

Temeljna promjena bi trebala biti u tomu da ubuduće svaka zemlja članica EU-a na svome području sama odlučuje hoće li prihvatiti uzgoj GM-kultura ili neće. Predlagači tvrde da se time želi nadvladati politički nametnutu dugogodišnju zabranu uzgoja GM-kultura u EU, a zapravo se očituje kapituliranje pred SAD-om i Svjetskom trgovinskom organizacijom (WTO), kojima je europski moratorij na uzgoj GM-kultura bio »trn u oku«. Time se zapravo svaku pojedinu zemlju članicu EU-a prepušta izravnom djelovanju bezobzirnih biotehnoških lobija, koji preko vlada pojedinih zemalja vrše neizdrživ pritisak na uvođenje GMO-a, a sve pod krinkom pojednostavljivanja postupka za zemlje koje na svome području žele dopustiti uzgoj GM-kultura. Slijedom toga, zemljama koje ne žele GMO na svom području bilo bi dopušteno donijeti odgovarajuće zabrane, što do sad nije bilo moguće na području cijele zemlje, nego samo u pojedinim pokrajinama (tzv. *GMO-free zone*), što su neke zemlje poput Austrije, Mađarske, Njemačke i dr. već bile iskoristile, pa je tako i Hrvatska u svojih 18 županija proglasila područja slobodna od GMO-a. Opće dopuštenje za GM-kulture i nadalje bi se donosilo u postupku obvezujućem za cijelu EU, i to temeljem znanstvene prosudbe o sigurnosti svakoga pojedinog proizvoda.

Predlagači drže da bi, s obzirom na postojeće stanje u zemljama EU-a, tim izmjenama biljna biotehnologija i proizvođači sjemena dobili pozitivne poticaje za daljnji razvitak. Prema njima, trebalo bi, u okviru postojećih pravnih okvira EU-a, odluke o primjeni GMO-a što je moguće više prebaciti na zemlje članice. Time bi se izbjegli dugotrajni i naporni postupci odlučivanja na razini Europskoga parlamenta, a koji se i ne mogu provesti bez propisane većine glasova i savjetodavnih postupaka. Prijedlozi ne upućuju na to kako bi se mogla postići njihova brza i učinkovita primjena, ali se itekako trude ukazati na ono što je Europskoj komisiji važno, i to se izričito kaže, a to je da novi propisi budu u skladu s onima Svjetske trgovinske organizacije i da ne vode nikakvim novim sukobima, prije svega sa SAD-om.

Na tom je tragu i Lisabonski ugovor, koji predviđa novi postupak o sudjelovanju zemalja članica u donošenju odluka Europske komisije, a trenutno se izrađuju njegove pojedinosti. Riječ je o tome da bi odluke Komisije koje su predložene na temelju postojećih zakona u zemljama članicama mogle biti neposredno jednostavnom većinom usvojene ili odbijene, a kad ne postoji jednoznačna većina zema-

lja članica, Komisija bi mogla odmah provesti svoje odluke. Time bi otpala dosadašnja dvostruka i često mučna izglasavanja u Stalnom vijeću i u Ministarskom vijeću. Takav postupak uvelike bi skratio i ubrzao političko odlučivanje o stavljanju u promet svake pojedine GM–kulture.

U Hrvatskoj je na Badnjak 2008. godine ministar Zdravstva i socijalne skrbi Darko Milinović, sukladno Vladinoj odluci, imenovao 17 članova Vijeća za genetski modificirane organizme. Njihova je zadaća da se kao stručnjaci iz dotičnih područja (molekularna biologija, biotehnologija, agronomija, veterina, medicina, ekonomija, etika) i predstavnici odgovarajućih ustanova očituju o prijedlozima izmjena i dopuna Zakona o GMO–u, donesenog 20. svibnja 2005. Izmjene i dopune Zakona o GMO–u potrebne su zbog promjena na području koje regulira i zbog usklađivanja s pravnom stečevinom EU–a, koju je Hrvatska na svome putu priključivanja potrebna ugraditi u svoje nacionalno zakonodavstvo. Vijeće kao neovisno znanstveno–stručno tijelo ne priprema te izmjene i dopune, nego se, sukladno ovlastima koje mu taj zakon daje, o njima očituje. Zabrinjavajuće je što se cijeli postupak odvija podalje od zainteresirane javnosti, a još se manje čini da se cjelokupna javnost ispravno zanima za ono što se tim zakonom regulira, jer se odnosi na sve građane Hrvatske, na to što će jesti, što će se u poljoprivredi proizvoditi i kako će sve to utjecati na biološku raznolikost kojom se kao nacija s razlogom ponosimo. Upravo u vrijeme kad svakog 5. lipnja od 1972. godine obilježavamo Svjetski dan zaštite okoliša, a u 2010. kao Međunarodnoj godini biološke raznolikosti to činimo pod geslom: »Brojne vrste. Jedan planet. Jedna budućnost«, ne bi se smjela zanemariti opasnost od smanjenja specifične agrobiološke i opće biološke raznolikosti uvođenjem GM–kultura, kao i neistraženi i nepredvidljivi utjecaji na složenost ekoloških sustava. Zaštita biološke raznolikosti u krajnjoj je liniji uvijek zaštita čovjeka, jer mu se time štiti temelj njegova opstanka, jednako kao i zaštitom sigurnosti i zdravstvene ispravnosti hrane. Prije godinu dana Američka akademija za medicinu okoliša (AAEM) iznova je uputila poziv za hitni moratorij na GM–hranu jer studijska istraživanja pokazuju da životinje hranjene takvom hranom pokazuju znatna oštećenja unutarnjih organa.

Kako je Hrvatska članica Svjetske trgovinske organizacije od 30. studenog 2000. godine, od tad je pala i opća zabrana uvoza GM–sjemena i proizvoda koju je donio Hrvatski sabor, a o tom se u javnosti ne zna mnogo. Iako je Hrvatska već imala brojne inicijative za zaštitu zemlje od GMO–a, primjerice od onih građanskih (poput Zelene akcije ili pak međunarodnih znanstvenih skupova u okviru Dana Frane Petrića 1998. i Lošinjskih dana bioetike 2004. i 2009), do političkih (zaključci saborskog Odbora za zaštitu okoliša od srpnja 2008), čini se da uvođenjem poglavlja o koegzistenciji, tj. suživotu GM–usjeva s konvencionalnim i organskim uzgojem koje je ugrađeno u Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o GMO–u pada svaka nada za Hrvatsku slobodnu od GMO–a. Time je načelna mogućnost o uvođenju GMO–a u okoliš na području Hrvatske prema Zakonu o zaštiti prirode (2003) i Zakonu o GMO–u (2005), a u svjetlu najnovijih događanja na razini EU–a, postala više nego stvarna mogućnost.

Hrvatska je poljoprivreda sa svojim malim parcelama i raznolikim usjevima neprikladna za bila kakav oblik suživota dosadašnjega konvencionalnog i ekološkog

uzgoja s uzgojem GM–kultura. Toga su naši poljoprivrednici svjesni pa s razlogom odbijaju GM–kulture, ali bi im trebalo više poticaja i pametno osmišljenih strategija za bolji i sveobuhvatniji razvoj ekološke proizvodnje, koja je u sprezi s turizmom velika šansa naše »plave i zelene« zemlje. Ključno je pitanje hoće li političke strukture u Hrvatskoj imati snage oduprijeti se lobijima biotehnoške industrije, njihovim kvazipolitičkim pritiscima, i izboriti se za onu načelnu mogućnost koju EU kani dati svojim članicama, a to je da se zemlje — ako to žele — smiju proglašiti slobodnima od GMO–a. Ne smije se zaboraviti da i svaki građanin svojim odabirom prehrane i općim pristupom GMO–u kao potrošač može bitno utjecati na tijekove odlučivanja.

U dane kad s naslovnica tiska odzvanja vijest da je vodeći molekularni genetičar Craig Venter sintetizirao umjetni život stvorivši sintetsku DNK, dobivamo iznova nesumnjiv dokaz o ljudskoj inteligenciji i zadivljujućem doseg u znanosti, pa ostaje samo nadati se u dobroj vjeri da će ta inteligencija i ta znanost odgovorno prevladati i u agrogenetičkom inženjeringu, a ne kratkoročni interesi biotehnoške industrije, kako u svijetu i zemljama EU–a, tako i u Hrvatskoj.